

HAASTATTELUTILANTEESSA TOIMIMINEN

Mitä opin Yle Perämerellä haastattelemisesta

Jasmina Vaaraniemi

Opinnäytetyö
Kulttuuriala
Viestintä
Medianomi (AMK)

2015

Kulttuuri
Viestintä
Monimediajournalismi

Tekijä	Jasmina Vaaraniemi	2015
Ohjaaja	Mervi Saukko	
Toimeksiantaja	-	
Työn nimi	Haastattelutilanteessa toimiminen – Mitä opin Yle Perämerellä haastattelemisesta	
Sivu- ja liitemäärä	40	

Aiheenani on haastattelutilanteessa toimiminen radiojuttua tehdessä. Käsittelen opinnäytetyössäni prosessia, joka alkaa haastateltavan hankkimisesta ja jatkuu siihen miten haastattelutilanteessa tulee toimia, jotta haastateltavalla on mahdollisimman mukava olla ja hänen oikeutensa haastateltavana toteutuvat.

Opinnäytetyössä määritellään mitä haastattelu on ja mihin sitä tarvitaan. Vertailen miten radiojuttuun haastattelu eroaa muihin medioihin haastattelusta. Vertailen on myös mitä eroa on haastatella virkamiestä, joka on tottunut haastatteluihin sekä tavallista kadun tallaajaa, jota haastatellaan harvakseltaan tai ensimmäistä kertaa. Opinnäytetyössäni käsittelen haastattelussa käytettävää tekniikkaa eli puhun äänitallenteista, mutta myös eri tavoista hankkia haastateltavalta tietoa. Työssäni pohdin myös omaa osaamistani ja sen kehittymistä työharjoittelun aikana.

Opinnäytetyöni tutkimustyyppi on toiminnallinen opinnäytetyö. Toiminnallinen osuus koostuu Yle Perämerelle tekemistäni radiojutuista. Vertailen miten olen itse soveltanut opinnäytetyöni teoriaa.

Lähteinäni käytän alan kirjallisuutta, internettiä, alan työntekijöiden haastatteluja ja omia kokemuksiani.

Haastattelun ydin on kahden tai useamman ihmisen keskustelunomainen tilanne, jossa toimittaja hankkii tietoa aiheeseensa. Yksinkertaiset asiat kuten kohteliaisuus, rehellisyys ja kiinnostus aiheita kohtaan auttavat haastateltavan löytämisessä ja jututtamisessa.

Mielestäni olen saavuttanut tavoitteeni hyvin. Olen saanut kysymyksiini tyydyttävän vastauksen. Oli raskasta tehdä opinnäytetyötä samaan aikaan kun kävin työharjoittelussa, mutta koen sen hyödylliseksi ja tarpeelliseksi. Kirjojen neuvon pohjalta pystyin miettimään omaa tekemistäni samalla kun tein työtä.

Asiasanat

Viestintä, Journalismi, Haastattelu, Haastatteleminen, Radio

School of Business and Culture Degree Programme in Media Arts
Bachelor of Media Arts

Author	Jasmina Vaaraniemi	2015
Supervisor	Mervi Saukko	
Commissioned by	-	
Subject of thesis	How to act in interview situation – What I learned at Yle Perämeri	
Number of pages	40	

My topic on my thesis is behavior in an interviewing situation. My thesis is about the process which begins from trying to find an interviewee and continues to answering the question of how to behave in interview in order to allow the interviewee to feel comfortable and to ensure that the interviewee's rights are respected. I chose this topic, because interviewing is and always will be an important part of a reporter's work. This is why interviewing will always be topical.

In the thesis, I define the concept of an interview and what interviews are needed for. I compare differences between interviewing for the radio and other Media. I also compare differences between interviewing a public officer, who is used to giving interviews, and ordinary people, who are being interviewed for the first time. I also address different techniques used for interviewing to make people talk more, but also techniques used to record interviews. In my thesis, I also ponder my own skills and their improvement during my practical training. My thesis' research type is a practice-based thesis, because it includes an active part, which is based on my radio interviews that I conducted during my practical training at Yle Perämeri. I used the cases and experiences I acquired there to compare how I have adapted the theoretical part of the thesis. My sources consist of literature, including Internet sources, the interviews of people who work in this field and my own experiences.

The core of interviews is the situation where the journalist obtains information from an interviewee for the case. It was intriguing to find out how simple ways the journalist can use to make the interviewee talk. The ways of making the interviewee talk were being polite, honest and interested in what the interviewee had to say. In my opinion, I achieved the objectives of this study well. I received answers to my questions. It was hard to complete the thesis while still working during the practical training. However, I think it was necessary. Using the theories from sources, I could analyze my own ways of working, while working.

Key words Communication, Journalism, Interview, Interviewing, Radio

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	5
2 HAASTATTELUN MERKITYS JA TARKOITUS.....	6
3 HAASTATTELUUN VALMISTAUTUMINEN	8
3.1 Haastateltavan lähestyminen.....	9
3.2 Kysymykset.....	11
4 HAASTATTELUTILANTEESSA TOIMIMINEN KOHTA KOHDALTA.....	13
4.1 Eri tekniikat jotta haastateltava avautuisi	17
4.2 Virkamiehen ja kadunmiehen haastattelun erot	20
5 HAASTATELTAVAN OIKEUDET JA OIKEINKOHTELU	22
6 RADIOHAASTATTELU VS MUUT MEDIAT	26
7 TOIMINNALLINEN OSUUS	29
7.1 Ylen ja Yle Perämeren esittely.....	29
7.2 Tehtäväni työharjoittelussa	29
7.3 Oppimiskokemukseni.....	29
8 POHDINTA.....	37
LÄHTEET.....	39

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni on toiminnallinen opinnäytetyö, jonka toiminnallinen osuus pohjautuu työharjoittelujaksooni Yle Perämerellä.

Opinnäytetyön aiheenani on radiohaastattelutilanteessa toimiminen. Laajemmin tämä tarkoittaa sitä, että tutkin miten haastattelutilanteessa tulisi toimia ammattimaisesti ja miten siitä saisi suurimman hyödyn irti.

Valitsin aiheen, koska haastattelu on osa journalistin jokapäiväistä elämää ja se on yksi yleisimmistä tavoista hankkia tietoa.

Yksi työn keskeisimmistä kysymyksistä on, miten saada haastateltava avautumaan. Toinen pääkysymys on, mitä oikeuksia haastateltavalla on.

Tavoitteenani on tutkia eri tapoja toimia haastattelutilanteessa, jotta siitä saisi mahdollisimman paljon irti ja pohtia miten olen kehittynyt työskennellessäni Yle Perämerellä.

Lähteenäni tässä opinnäytetyössä käytän alan kirjallisuutta, nettiä sekä alalla työskentelevien ihmisten kokemuksia. Lopuksi vielä pohdin, miten olen itse kehittynyt toimiessani haastattelutilanteissa.

Opinnäytetyöni koostuu haastattelun määrittelystä ja sen tarpeellisuudesta. Käsittelen työssäni myös miten haastateltava hankitaan ja toimitaan sitten varsinaisessa haastattelutilanteessa. Haastattelutilanteesta käsittelen eri tekniikat, joilla haastateltavan saa puhumaan, mutta puhun myös haastateltavan oikeuksista. Työssä vertaillaan mitä eroa on haastatella tavallista ihmistä ja haastatteluihin tottunutta virkamiestä. Sivuan myös eri medioihin tehtyjen haastatteluiden eroja.

2 HAASTATTELUN MERKITYS JA TARKOITUS

Haastattelu on suullinen keskustelu, jossa kartoitetaan ja selvitetään asioita. Haastattelussa on vähintään kaksi osapuolta, joilla on selkeät roolit. Toimittaja on kysyjä ja haastateltava vastaaja. Roolit eivät vaihdu haastattelun aikana, vaan heidän odotetaan käyttäytyvän roolinsa mukaisesti koko haastattelun ajan. Haastattelu on yksi journalistisen työskentelyn perusmenetelmä tiedonhankinnassa. Haastatteluiden tarkoituksia on useita. Henkilöhaastattelulla otetaan selvää haastateltavan persoonasta. Uutishaastattelussa kysytään haastateltavalta uutisen aiheeseen liittyviä tietoja ja mielipiteitä. Taustahaastattelussa journalisti hankkii nimenmukaisesti taustatietoa. Haastateltavan nimeä tai repliikkejä ei välttämättä mainita jutun yhteydessä tällöin. Journalistisessa haastattelussa saadut tiedot voivat olla faktoja, tulkintoja, mielipiteitä tai kokemuksia. (Wikipedia 2015; Jyväskylän yliopisto 2015.)

Haastattelutilanne on varsin tuttu monille. Haastattelija kysyy ja haastateltava vastaa. Yleensä keskustelussa molemmat kertovat mielipiteensä tai tuovat jotain uutta esille. Haastattelu kannattaa tehdä keskustelunomaiseksi, mutta silti säilyttää kirkkaana oma rooli kysymysten esittäjänä. Siihen tarvitaan hyvää kuuntelutaitoa ja kykyä reagoida vastauksiin. Yksi John Sawatskyn (1948) keskeisistä teeseistä on, että keskustelun tavoite on vaihtaa tietoa, kun taas haastattelun tavoite on hankkia tietoa.

Haastattelu ei ole taistelua. Paras tulos saadaan toimittajan ja haastateltavan yhteistoiminnalla. Se on aina parempi, kuin kilpailu tai vastakkain asettelu, jotka johtavat inttämiseen. (Saksala 2012, 99–100,109.)

Huovilan mukaan haastattelu on toimittajan tärkein työskentelytapa. (Huovila 2005, 79–82) Syynä on se, että toimittaja ei itse ole aiheensa asiantuntija. Haastattelun tarkoitus on saada ajankohtaista tietoa. Toisaalta tämä ei saa johtaa siihen, että toimittaja ainoastaan toistaa mitä haastateltava kertoo. Toimittajan on myös pohdittava ja analysoitava haastateltavan sanomisia ja mietittävä tarvitaanko monipuolisuuden saavuttamiseksi muita haastateltavia. Haastattelun avulla saa ajanmukaista tietoa nopeasti suoraan asiantuntijalta.

Netti ja lehtiartikkeleiden tiedot eivät yleensä ole ajan tasalla, joten niitä voi lähinnä käyttää taustatiedoksi.

Haastateltavat voivat olla karkeasti ottaen asiantuntijalähteitä tai tavallisia ihmisiä. Haastattelu voidaan tehdä joko henkilökohtaisesti, puhelimitse tai myös kirjallisesti sähköpostilla. (Huovila 2005, 79; Jaakkola 2013, 24.)

Reportterin on tärkeää mennä sinne missä ihmiset ovat. On tärkeää olla rohkea ja lähestyä ihmistä. Se kuulostaa yksinkertaiselta, muttei aina ole sitä.

Toimittajan tulee uskaltaa lähestyä ketä tahansa. Valtionpäämiehiä, ministereitä ja suosittuja artisteja lähestytään yleensä välikäden kautta. (Lintula & Valkama 2009, 187; Jaakkola 2013, 202.)

3 HAASTATTELUUN VALMISTAUTUMINEN

Haastattelutilanne tulee usein yllättäen, sillä uutinen ei varoita itsestään etukäteen. Toimittajan tulee reagoida nopeasti ja pystyä keräämään tarvittava tieto juttua varten. Selvitettävät perusasiat ovat tapahtumatilanne ja sen vaikutus. Näistä tiedoista saadaan uutisen ydin. Toiseksi selvitetään taustatietoa varten, miksi näin on tai mikä on johtanut syntyneeseen tilanteeseen. Lopuksi pyritään saamaan arvio siitä, miten tilanne tulee jatkumaan sen jälkeen. (Huovila 2005, 81.)

Haastattelun päämäärä pitää määritellä: Mihin juttua käytetään tai tarvitaan. Taustatyö tulee tehdä hyvin. Aiheesta aikaisemmin kirjoitetut jutut kannattaa lukea. Tietoa tulisi hakea netistä. Keskustelu uutispäällikön kanssa on suotavaa. Myös kollegoilta kannattaa kysyä, onko heillä kokemusta samasta aiheesta tai haastateltavasta. (Lintula & Valkama 2009, 188; Saksala 2012, 112.)

Kaikilla kolmella haastattelemani Ylen toimittajalla oli samanlaiset menetelmät haastateltavan hankkimiseksi. Saksalan, Lintulan ja Valkaman ohjeiden lisäksi he kertoivat miettivänsä omia tuttujaan ja kollegoidensa tuttuja. Haastateltavia löytyy myös yhdistysten kautta. Esimerkiksi kalastuksen harrastajaa voi lähteä hakemaan kalastusyhdistyksistä. Gallup tapauksissa haastateltavia lähdetään etsimään kaupungille. (Hannukainen 2015; Koskinen 2015; Vaara 2015.)

Toimittajan tulisi olla tasapuolinen. Journalisti pitää huolen, että haastattelee tasapuolisesti miehiä ja naisia, suomalaisia ja maahanmuuttajia, nuoria ja vanhoja. Turhan usein haastateltavat ovat valkoisia miehiä. Lähteet tulisi pitää monipuolisina, jotta kaikki lukijat tavoitettaisiin. (Lintula & Valkama 2009, 188.)

*Pysyn puolueettomana konflikteissa. Juttuun vaaditaan myös toinen näköpuoli. Mietin myös haastateltavan mahdollisia motiiveja. Jos en saa toista haastateltavaa, mietin kannattaako yksipuolista juttua edes julkaista.
(Vaara 2015.)*

Haastateltavan valinta on harkittua ja perusteltua. Silloin kun kyseessä ei ole Gallup haastattelu, haastateltavan valinnan taustalla on juttuidea, jonka pohjalta etsitään tietoa ja toisaalta mielenkiintoista haastateltavaa.

Haastateltavan valinnassa pitää ensin päättää, ketä henkilöä tai mitä yhteisöä tai organisaatiota haastatellaan. Valitessa haastateltavaa, etsitään tärkein henkilö, joka tietää asiasta. Jos hänen kiinni saamisensa on vaikeaa, pyritään seuraavaksi hierarkiassa mieluummin liian ylös kuin alas. Silloin saadaan haastateltava, joka tietää sekä jolla on lupa kertoa asiasta. Hänellä on myös mahdollisuus siirtää haastattelu jollekulle toiselle. Tällöin hän antaa valtuudet kertoa asiasta. Jos haastateltavaa ei tavoiteta, pitää eteen tulevat esteet pyrkiä kiertämään hankkimalla tietoa muista lähteistä. (Huovila 2005, 80.)

3.1 Haastateltavan lähestyminen

*Kirjoitan kysymykset haastateltavan etsimisen jälkeen, mutta muutama peruskysymys pitäisi jo olla mielessä, jotta voin antaa haastateltavalle jonkinlaisen kuvan siitä mistä haastattelussa on kyse.
(Hannukainen 2015.)*

Esittäessään haastattelupyynnön toimittajalla tulee olla selkeä näkemys siitä, mitä hän tavoittelee, mistä aiheesta ja näkökulmasta kyseistä henkilöä haastatellaan.

Yhteyttä ottaessaan toimittaja kertoo ensimmäiseksi edustamansa välineen. Toisena mainitaan ammatti ja nimi. Kolmanneksi sanotaan aihe mistä hän on juttua tekemässä. Haastateltavan pitää tietää, että hän on tekemisissä toimittajan kanssa ja että hetkeä myöhemmin hänen sanansa saatetaan julkaista mediassa.

Toimittajan ottaessa yhteyttä haastateltavaan, hänen tulisi olla kohtelias. Kannattaa olla jopa tavallista kohteliaampi ja antaa ymmärtää, että toimittaja tarvitsee haastateltavan apua (mikä itse asiassa on totta) ja kertoa mitä tarvitsee. (Huovila 2005, 81; Lintula & Valkama 2009, 189; Saksala 2012, 67–68.)

*Suostuttelen ihmisiä haastatteluun ottamalla asian huumorin kannalta, enkä ole liian virallinen asian suhteen. Kyselen ja juttelen asiasta. Väkisin en ketään pakota haastatteluun.
(Vaara 2015.)*

Haastateltavan kanssa tulee olla tarkka siitä mitä sanoo. Minulla jäi kerran eräs haastattelu sivu suun, kun en ollut tarkkana. Yritin haastatella erästä äitiä, jonka pojalla on Asperger. Hän ei pitänyt siitä, kun käytin sanoja ”poikasi sairastaa Aspergeriä.” Pahoittelin kohteliaasti tilannetta ja sitä, että sanavalintani aiheutti hänelle mielipahaa. Yritin sen jälkeen kysyä ja pohtia, että miten asian voisi ilmaista, mikä hänelle sopisi. Mutta siinä vaiheessa nainen oli jo niin tuohtunut, ettei halunnut enää jatkaa yhteistyötä ja kieltäytyi haastattelusta.

Tämän tapauksen jälkeen olen miettinyt vielä tarkemmin sanavalintojani ja miten sanat asettelen. Vaikka en pahaa missään nimessä tarkoittaisi, voi herkillä oleva ihminen pienestäkin sanasta tuohtua tai hermostua, eikä välttämättä halua jatkaa yhteistyötä, vaikka itse tekisi mitä.

Jos haastateltava ei tahdo suostua haastatteluun olen havainnut, että seuraavien asioiden sanominen yleensä auttaa: Kyseessä ei ole suora lähetys ja haastattelussa ei mene kauan. Sitten on tietysti se, joka koskee virkamiehiä, että aion tehdä jutun joka tapauksessa. Haastateltava kuulostaa tyhmältä jos ei suostu.

Jos kyseessä ei ole viranpuolesta toimiva ihminen, jolla on velvollisuus antaa haastattelu, ei häntä voi pakottaa haastatteluun.

Joskus täytyy myös osata itse luovuttaa. Aika ei riitä suostutteluun tai sitten jotkut ihmiset vaan ovat julkisuuden kammoisia.

(Hannukainen 2015.)

Jos journalisti on epävarma haastateltavansa tiedoista ja suhteesta aiheeseen, hänen tulisi varmistaa haastateltavalta, kokeeko tämä itse olevansa oikea jututettavaksi aiheeseen liittyen. Tulisi kuitenkin muistaa, että monesti ihmiset vähättelevät tietojaan ja kokemuksiaan. Tutkijan ei tarvitse olla perehtynyt aiheeseen väitöstutkimuksen verran voidakseen kommentoida asiaa tieteenalansa yleistietämyksen pohjalta.

Haastateltavalta kysytään missä hän haluaa tavata. Haastateltavan ollessa tutussa ja turvallisessa paikassa haastattelu menee yleensä hyvin. Jos hänellä ei ole toiveita paikan suhteen, etsitään hiljainen ja rauhallinen paikka ilman häiriötekijöitä. (Lintula & Valkama, 2009, 189; Jaakkola 2013, 206.)

Haastattelupaikkaa miettiessäni mietin jutulle sopivaa äänimaisemaa. Jutulle hyvä haastattelupaikka myös antaa puheenaiheita ja kerronta muuttuu. Jos haastattelee puutarhuria puutarhassa studion sijaan, voi puhe helposti kääntyä ympärillä oleviin kukkiin. Tämä elävöittää puhetta. (Koskinen 2015.)

Jos kuvia otetaan, siitä tulisi kertoa aina etukäteen. (Lintula & Valkama, 2009, 189.)

Kun toimittajalla ja haastateltavalla on eri äidinkieli keskenään, olisi hyvä turvautua tulkkiin. Tulkkiin kannattaa monesti turvautua, vaikka haastateltava ymmärtäisi hieman suomen kieltä. Siitä huolimatta, että tulkin etsiminen vaatii aikaa. Haastateltava kykenee ilmaisemaan itseään rikkaammin, moniulotteisemmin ja täsmällisemmin omalla äidinkielellään. Tulkatussa haastattelussa toimittaja puhuttelee suoraan haastateltavaa, ei tulkkia. (Jaakkola 2013, 202–203.)

3.2 Kysymykset

Toimittaja miettii juttuidean pohjalta haastattelun ydintä ja kirjoittaa kysymykset. Samalla hän pohtii mahdollisia jatkokysymyksiä.

Vastaukset riippuvat kysymyksistä. Hyvän haastattelun saamiseksi tulee tehdä hyvät kysymykset. Kysymykset voidaan jakaa kahteen ryhmään: avoimiin ja suljettuihin. Suljettuun kysymykseen vastaus on aina kyllä tai ei. Avoimissa kysymyksissä vastauksia voi olla useita. Useimmat asiat elämässä liittyvät enemmän avoimiin kysymyksiin. Suljettua kysymystä ei tulisi yhdistää aiheeseen jossa vastaus voi olla laajempi. Esimerkiksi kysymys ”Onnistuuko Nokia uudessa strategiassaan?” antaa kovin suppean vastauksen verrattaessa kysymykseen ”Mitä riskitekijöitä näet Nokian uudessa strategiassa?”

Hyvillä kysymyksillä on yleensä kolme ominaisuutta: ne ovat avoimia, puolueettomia ja rajattuja.

Kysymysten tulisi olla mahdollisimman usein avoimia, sillä ne haastavat haastateltavan miettimään vastaustaan pidempään ja laajemmin. Erityisesti mitä, miten ja miksi vaativat tarkempaa selittämistä.

Hyvä kysymys on puolueeton, eli siihen ei sisälly arvolatausta. Puolueettomaan kysymykseen on helpompi vastata, kun haastateltava ei ensin reagoi ylimääräiseen arvolataukseen tai ärsytykseen. Kysymysten tulee olla rajattuja, toisin sanoen lyhyitä, ytimekkäitä ja yksinkertaisia. (Huovila 2005, 80; Saksala 2012, 102,105–108.)

On olemassa erityyppisiä kysymyksiä:

Puhdaskysymys: Halutaan tietää mitä on tapahtunut.

Väitekysymys: Esitetään väite ja pyydetään vahvistusta tai kommenttia.

Tarkistuskysymys: Jos vastaus on riittämätön tai epäselvä, toimittaja kysyy tarkennusta.

Jatkokysymykset: Kaikkein ei voi varautua etukäteen, joten vastausten perusteella on hyvä kehittää spontaaneja lisäkysymyksiä, jotka edistävät haastattelua ja rohkaisevat haastateltavaa jatkamaan. (Jaakkola 2013, 203–204.)

4 HAASTATTELUTILANTEESSA TOIMIMINEN KOHTA KOHDALTA

Haastattelu voi mennä pieleen jo ennen kuin toimittaja on kysynyt ensimmäistäkään kysymystä. Esimerkiksi haastattelupaikan valinta ja itsensä ja juttunsa esittely voi vaikuttaa paljon miten haastateltava suhtautuu toimittajaan. Myös ensitapaamisella on iso merkitys. Miten haastateltava suhtautuu toimittajaan riippuvat esimerkiksi toimittajan mielialasta, asenteesta ja jaksamisesta. Nämä kaikki asiat kuuluvat läpi puheesta. Haastattelu on pohjimmiltaan peliä, jossa kummallakin osapuolella on omat korttinsa. Ihminen analysoi jo ensikontaktin aikana, tuleeko keskustelusta leppoisaa jutustelua vai kaksintaistelua. Tapaamisen alussa kumpikin osapuoli miettii, mitkä asemat otetaan. Se, miten journalisti ottaa alkutilanteen haltuun, vaikuttaa koko haastatteluun. Ria Toivola uskoo, että parhaat edellytykset onnistumiselle rakennetaan, kun journalisti menee haastatteluun niin sanotusti tuntosarvet ojossa. Ensiksi on haisteltava, miten juuri tämän haastateltavan kanssa kannattaa toimia. Stressaantunut, kiireinen tai omissa ajatuksissaan oleva toimittaja saa vähemmän irti haastateltavastaan kuin ystävällinen ja levollinen ihminen. (Tekijää ei merkitty. Mistä on hyvä haastattelu tehty. Journalistiliiton lehden sähköinen versio. 10/2009.)

Haastattelun alussa varmistetaan, ettei haastateltavalla ei ole mitään haastattelua vastaan. Tästä sopimuksesta saattaa olla tarpeen muistuttaa myös kesken haastattelun, jos ei muuten pääse puhumaan tavoitellusta asiasta. Toimittaja kysyy tarvitseeko haastateltava juotavaa ja varmistaa, että hän istuu mukavasti. Journalisti pyrkii luomaan hyvän kontaktin haastateltavaan. Haastateltavalla tulee olla turvallinen ja miellyttävä olo, jotta hän pystyy antamaan hyvän haastattelun. (Saksala 2012, 69,109–110.)

Yle Perämeren kolmella haastattelemallani toimittajalla oli kolmenlaisia tapoja valmistella haastateltavaa haastattelun nauhoitukseen. Hannukainen ja Vaara molemmat juttelivat muusta kuin haastattelu aiheesta. Koskinen puolestaan puhui nimenomaan juttu aiheesta saadakseen lisätietoa ennen varsinaista haastattelua. Molempien tapojen pointti oli kuitenkin sama, tutustua ihmiseen ja

luoda rento ilmapiiri ennen varsinaista haastattelua. Heidän työskentelytapansa eroavat eniten kysymyslistan suhteen. Hannukainen yleensä näyttää kysymyslistansa haastateltavalle saadakseen lisätietoa aiheesta ennen nauhoitusta. Haastateltavan alkaessa tiivistämään sanomisiaan liikaa, hän kysyy asiasta uudestaan eri sanoin.

Koskinen puolestaan ei itse koskaan näytä kysymyksiä etukäteen haastateltavalle. Hänestä se vie turhaa aikaa ja voi aiheuttaa sen, että haastateltava vastaa kaikkiin kysymyksiin jo ensimmäisen kysymyksen aikana. Haastateltava saa nähdä kysymykset vain jos suostuminen haastatteluun riippuu kysymysten näkemisestä.

Vaara ei yleensä edes kirjoita kysymyksiä ylös. Hänestä valmis lista kangistaa. Hän kertoo sisäistävänsä aiheen ja kirjoittavansa apusanat ranskalaisilla viivoilla. Ennen nauhoitusta käydään läpi ensimmäinen kysymys ja haastattelun puheenaiheet. Ensimmäisen kysymyksen tulisi olla avoin, jotta haastateltava pääsee kertomaan perusjutut aiheesta. Tämän jälkeen kysymyksillä mennään yksityiskohtiin. (Hannukainen 2015; Koskinen 2015; Vaara 2015.)

*Joskus haastateltava on kirjoittanut kaikki vastauksensa valmiiksi paperille. Suostuttelen häntä silloin luopumaan paperista, sillä se saa puheen kuulostamaan erittäin jäykältä.
(Vaara 2015.)*

*Pyrin välttämään haastattelutilanteessa oman kiireen tuntua. Kiire tulisi unohtaa, sillä hätiköinti pilaa tunnelman ja haastattelun. Puheenvuoro tulisi antaa reilusti haastateltavalle.
(Hannukainen 2015; Koskinen 2015.)*

Jos haastateltavaa jännittää kovasti, aluksi kannattaa esittää muutama yksinkertainen kysymys. Kun haastateltava ei ole enää liian jännittynyt, voi aloittaa varsinaiset kysymykset. Editointi vaiheessa alun voi leikata kokonaan pois. Lämmittely kysymysten jälkeen haastateltava on tukevasti omalla maallaan. Silloin voi kysyä haastavampia tai kriittisempiä kysymyksiä ilman, että hän hermostuu. (Saksala 2012, 70.)

Jos haastateltava on vihainen, yritän rauhoitella häntä tai sitten hän kuulostaa vihaiselta nauhallakin. Toimittajalla on kuitenkin vastuu

mitä eetteriin pääsee. Yritän itse olla rauhallinen ja otan selvää miksi hän on vihainen. Pitää arvella kehtaako vihaista haastattelua käyttää.
(Koskinen 2015.)

Haastattelussa tulisi edetä kronologisesti. Kysymykset aloitetaan alusta, jonka jälkeen edetään haluttuun suuntaan. Varsinaisessa haastattelussa kysymykset esitetään yksi kerrallaan. Kysymys esitetään avoimena kysymyksenä, jotta sillä ei ohjata vastaanottajaa vastaamaan toimittajan ennakoimalla tavalla. Tämä menettely on tärkeää etenkin tilanteissa, joissa haastateltavan voidaan olettaa olevan altis vaikutuksille.

Haastattelun aikana kannattaa pitää huoli siitä, että haastattelu pysyy oikeilla raiteilla. Jos haastateltava etenee liian nopeasti, hänet voi pysäyttää yksityiskohtia varten. Hyvä hidastus kysymys on ”Millaista se oli?” Liiallista yksityiskohtiin takertumista tulisi kuitenkin välttää, sillä liikat yksityiskohdat tekevät haastattelusta tylsänkuuloista. Uutta kysymystä tai jatkokysymystä ei tehdä ennen kuin aikaisempaan kysymykseen on saatu riittävä vastaus. Vastausten ohella myös haastateltavan reaktioihin ja ympäristöön on kiinnitettävä huomiota. Haastattelun loppuosa on siivousvaihe. Siellä voi ottaa esille tärkeät kysymykset, jotka eivät sopineet kronologiaan. Lopussa aikajärjestystä voi rikkoa, jos esimerkiksi pitää vielä tarkistaa faktoja. Hypoteeseja voi testata loppuvaiheessa. Esimerkiksi: ”Ymmärsinkö oikein, että päätös vetäytyä hankkeesta tehtiin pääkonttorissa?” (Huovila 2005, 81; Saksala 2012, 113.)

Ikäviä asioita käsitellessä tulee olla tarkkana, ettei loukkaa haastateltavaa.
(Hannukainen 2015.)

Haastateltavaan voi ottaa yhteyttä jälkikäteenkin, jos tarvitsee tarkistaa jokin asia tai saada vielä lisää lisätietoa. (Huovila 2005, 82.)

Tapani Ruokanen ja monet muut toimittajat ovat sitä mieltä, ettei haastateltava ja journalisti voi olla ystäviä. Toimittajan tehtävä ei ole miellyttää haastateltavaa,

vaan arvioida häntä kriittisesti. Toimittajan perustehtävä on palvella yleisöä, ei haastateltavaa. Siksi haastateltavan kanssa voi olla lähinnä yhteistyökumppani. Haastateltavan ja haastattelijan suhde ei voi olla ystävyyttä myöskään siksi, että haastattelu ei ole tasavertainen keskustelu. Toimittajan tarkoituksena on jatkuvasti saada vastauksia, joita voi käyttää jutussa. Ystävältä ei kysytä vaikeita tai kipeitä asioita, mutta haastateltavan kanssa näin on tehtävä. (Lintula & Valkama 2009, 195.)

*Älä ole töykeä, vaikket pitäisi toisen vastauksista.
(Koskinen 2015.)*

Useat haastateltavat tekevät kaikkensa saadakseen toimittajan kertomaan jutussa sen, mitä he haluavat.

Haastateltavalle haastattelu on lobbausmahdollisuus, oman asian ja persoonan markkinointi. Toimittajan tulee pitää huolta siitä, että juttuun pääsevät asiat eivät ole vain haastateltavan edun mukaisia, vaan palvelevat jutun pääpointtia ja yleisöä. (Lintula & Valkama 2009, 195; Jaakkola 2013, 201.)

*Kaikkea ei pidä sokeasti uskoa ja välttä tulemasta vaikutetuksi. Älä anna vääristöä totuutta valheeksi vaikka haastateltava niin pyytäisi-kin.
(Hannukainen 2015.)*

Olemalla haastattelutilanteessa rehellinen välttyään väärin ymmärryksiltä ja jutun julkaisun jälkeisiltä neuvotteluilta, jotka saattavat johtaa ääritilanteissa Julkisen sanan puitaviksi. (Jaakkola 2013, 206.)

Vahvoilla ennakoasenteilla haastateltavaa lainkaan kuuntelematta toimittaja voi tulla tehneeksi jutun, joka ei vastaa lainkaan todellisuutta. (Jaakkola 2013, 201.)

4.1 Eri tekniikat jotta haastateltava avautuisi

Toimittajan tulisi ottaa rennosti ja olla ystävällinen ja utelias. Haastattelu ei ole leppoisa juttelutuokio, mutta mitä enemmän se siltä tuntuu, sitä helpommin saa haastateltavan puhumaan, joskus ohi suunsa. (Lintula & Valkama, 2009, 190.)

Jos olet avoin ja rehellinen, etkä tee juttua kepulikonstein, saa haastateltavia helpommin ja ihmiset avautuvat.

Se, että haastateltavaa jännittää, on ihan tavallista. Kerron, ettei se ole elämää suurempi asia. En ota sellaisia ihmisiä suoraan lähetykseen puhumaan joita jännittää, vaan otan nauhalle. Vakuutan myös että nauhalta sitä voi vielä muokata jälkikäteen.

Jos asia on positiivinen, lähden suostuttelemaan haastateltavaa positiivisen kautta. Jos asia on negatiivinen, vetoan siihen, että joidenkin ihmisten työkuvaan kuuluu medialle puhuminen. Tavisten kanssa negatiivisesta asiasta pitää pyrkiä löytämään positiivisia asioita. Jos haastateltava ei suostu millään avautumaan juttelen lisää jos aika riittää. Teen kaveruutta ja tutustun, sillä haastateltava on harvoin ennestään tuttu. Tilanne voi olla uusi haastateltavalle. Kyselen vain lisää.

(Koskinen 2015.)

Jos haastateltava on tyly ja aggressiivinen, toimittajan ei tulisi olla itse samanlainen. Toimittajat tapaavat usein stressaantuneita ihmisiä. Journalistin kannattaa hengittää syvään muutaman kerran ja puhua niin rauhallisesti kuin pystyy. Toimittaja voi kertoa, että ymmärtää hänen reaktionsa, mutta journalistin työtä on välittää heidän tuntojaan ja ajatuksiaan muille ihmisille. Haluaako haastateltava todella tulla esitetyksi jutussa aggressiivisuuden kautta? (Lintula & Valkama 2009, 196–197.)

Hyvällä tuulella olo auttaa. Haastattelija huomaa olosi. Ole myös kiinnostunut, haastateltava lähtee helpommin juttuun matkaan. Aidon kiinnostuksen näyttäminen aiheesta on tärkeä tekniikka saada haastateltava puhumaan.

Jos haastateltava on ujo, alustan enemmän ennen kysymystä ja teen vastaamisen helpommaksi. Kokeneemmille ihmisille tällaista alustamista ja johdattelua ei tarvitse. Jos haastateltava ei suostu millään avautumaan, tarkista kysymyksesi. Ovatko ne suljettuja? Anna avoin kysymys. Yleensä vika löytyy kysymyksistä. Voit kysyä myös uudestaan eri sanoilla ja kysy tarkentavia kysymyksiä.

(Vaara 2015.)

Haastattelu on niin sanotusti toimittajan näytös, ei haastateltavan. Toimittaja esittää kysymykset ja kysyy niitä niin monta, kunnes on tyytyväinen. Toimittajan ei tule antaa kenenkään, edes vaikutusvaltaisen ihmisen, pelotella itseään. Hänen tulee muistaa, että median jutulla on voimaa. Haastateltavan kieltäytyessä vastaamasta kysymyksiin, hänelle tulisi tehdä selväksi, että tilanne näyttää paljon pahemmalta hänen kannaltaan, kuin jos haastateltava on reippaasti avoin ja rehellinen. Toimittajan tulisi kuunnella tarkasti, että haastateltava oikeasti vastaa kysymyksiin. Toimittajan ei tulisi päästää heitä helpolla vaan vaatia vastausta.

Haastattelijan tulisi mennä virran mukana. Jos haastateltava paljastaa jotain mielenkiintoista uutta juttu aihetta, ei ole järkevää pitää kiinni jo ennalta laadituista kysymyksistä. Toimittajan tulisi improvisoida tilanteessa ja kysyä uudesta asiasta lisää.

Toimittaja voi kysyä seuraavia kysymyksiä aina vastauksen jälkeen: Mistä tiedät asiasta? Tiedätkö jonkun joka voi vahvistaa tiedon? Mitä ajattelet asiasta? Voitko kertoa esimerkin?

Tyhmiä kysymyksiä voi kysyä. On parempi kysellä tyhmiä kuin kirjoittaa tyhmä juttu. Ei tarvitse hävetä sanoa ”Anteeksi, nyt en ymmärrä”. (Lintula & Valkama 2009, 191–193.)

*Myönnä ettet tiedä asioita ja esitä tyhmiäkin kysymyksiä. Se on osa ihmisyyttä.
(Hannukainen 2015.)*

Mitä parempi luottamus haastateltavalla on toimittajaa ja haastattelua kohtaan, sitä parempia tuloksia voidaan odottaa. Ystävällisessä haastattelussa luottamus on alusta alkaen vahva. Ilmapiiirin ollessa epäluuloinen, tarvitaan enemmän aikaa vaikeiden kysymysten esittämiseen. Haastateltava nojautu taaksepäin ja panttaa vastauksia. Haastateltavan sanomaan tulisi reagoida. Esimerkkinä on hymyily empaattisesti ja katsominen haastateltavaa lämpimästi. Toimittaja voi kannustaa haastateltavaa kertomaan lisää myös ei-sanallisen viestinnän avulla esimerkiksi katsomalla silmiin ja nyökkäämällä. Levollisuus ja keskittyneisyys myös osoittavat arvostusta ja kiinnostusta.

Kun haastateltava lopettaa puhumisensa, kannattaa olla hetki hiljaa. Moni vaivaantuu ja puhuu lisää.

Haastateltavaa ei kannata keskeyttää, ellei hän ajaudu sivuraiteille. (Lintula & Valkama 2009, 193; Saksala 2012, 110.)

Nykyään uskallan pitää haastattelussa hiljaisia hetkiä. Silloin haastateltava alkaa lähes aina täyttää hiljaisuutta puhumalla. Joskus vihjaus siitä, että haastattelu on loppumassa, saa tottumattoman haastateltavan rentoutumaan. Monesti viimeiset kymmenen minuuttia ovat jutun kannalta tärkeimmät.”

Hanna Jensen, vapaa toimittaja (Tekijää ei merkitty. Mistä on hyvä haastattelu tehty. Journalistiliiton lehden sähköinen versio. 10/2009.)

Toimittajan ei tulisi keskittyä kysymyksiin vaan vastauksiin. Haastateltavan vastaukset ovat tärkeitä, toimittajan kysymykset eivät niinkään.

Haastateltava on tarinan kertoja, jonka tehtävä on olla aktiivinen. Toimittaja on kuuntelija, jonka tehtävä on olla reaktiivinen. On tärkeää saada haastateltava aloitteelliseksi. Silloin hän tuntee olevansa turvassa ja puhuu avoimemmin. Hänen tulisi voida kuvitella olevansa tilanteen herra.

Kannattaa käyttää todistustaakkaa: haastateltavan esittäessä väitteen, hänen pitää pystyä perustelemaan se. Tarttuuko toimittaja vastauksiin vai palaako hän omiin kysymyksiinsä ja unohtaa, että väitteen esittäjä on selityksen velkaa? Useimmiten tarvitaan yksinkertaisia jatkokysymyksiä ”Mitä tarkoittatte tuolla?” tai ”Miksi näin?” (Saksala 2012, 110–111.)

*Jos haastateltava ei sano mitään, intän niin kauan kunnes hän sanoo jotakin, varsinkin jos kyseessä on virkamies tai yrittäjä. Jos olen tekemässä arasta aiheesta, yritä kohteliaasta avata keskustelua. Jos aihe on liian herkkä, en jää kiusaamaan. Kerron itse omin sanoin haastattelutilanteen. Toimittajan tulee osata perääntyä kun kyseessä on tavallinen ihminen. Pyrin olemaan hienotunteinen. Arvioin tapauskohtaisesti.
(Hannukainen 2015.)*

Pekka Hiltusen mukaan, jos toimittaja haastattelee jotakuta laajaa henkilökuvaa varten, haastateltavalla tulisi antaa jotain myös itsestään. Jotain vähän

enemmän kuin perusjuttuja small talkista. Ei pidä olla vain toimittaja, vaan myös oma itsensä. Jos haastattelee kirjailijaa, tulisi nähdä pieni vaiva, että ajattelee jotakin hänen kirjastaan ja kertoa se. Vastavuoroisuus voi avata jotain ja tekee jutunteosta molemmille kiinnostavamman. (Lintula & Valkama 2009, 201.)

Haastateltavalta tulisi kysyä tuleeko hänellä enää muuta mieleen, kuten toista haastateltavaa tai muuta lähdettä.

Toimittajan tulee antaa yhteystietonsa ja kehottaa haastateltavaa soittamaan jos tulee jotain mieleen. (Lintula & Valkama, 2009, 194.)

4.2 Virkamiehen ja kadunmiehen haastattelun erot

Osapuolten väliset vallan ja aseman erot määrittävät ja ohjaavat haastattelun verbaalista ja non-verbaalista viestintää. Esimerkiksi ministeriä tai presidenttiä ei sinutella, ellei siitä ole erikseen sovittu. Uutisjuttua tehdessä ei tuttuakaan virkamiestä haastatella tavallisesti. Jos hänestä sen sijaan ollaan tekemässä henkilökuvaa tai haastattelu liittyy hänen toimenkuvaansa käsittelevään juttuun, voi viestintä olla hyvinkin vapaamuotoista ja epämuodollista. (Jyväskylän yliopisto 2015.)

Yritysjohtajat, poliitikot sekä etujärjestöjen edustajat lähtevät helposti haastateltaviksi saadakseen asiansa esille, mutta heillä on oma agendansa, joka todennäköisesti ei aina vastaa toimittajan tavoitteita. Pesunkestävät poliitikot ovat myös hyvin koulittuja esiintyjiä, joten toimittaja joutuu usein tekemään paljon töitä murtaakseen suojakilven ja saadakseen perusteellisia vastauksia yhteiskunnallisiin kysymyksiin.

Juontajat saavat usein kritiikkiä siitä, etteivät he anna poliitikoille aikaa vastata kunnolla kysymyksiin. Kyse on useimmiten siitä, että poliitikko lähtee jaarittelemaan omiaan vastaamatta lainkaan varsinaisiin kysymyksiin.

Kokeneet poliitikot ovat kaikkein vaikeimpia haastateltavia, toimittajalla on oltava vahva ammattitaito ja paljon rohkeutta tehdäkseen haastattelun, josta nousee esille uusia mielenkiintoisia näkökulmia yhteiskunnallisista aiheista. (Saksala 2012, 69.)

Pitää olla tarkkana kuinka henkilökohtaisuuksiin voi mennä. Virkamiehen yksityisasiota ei sorkita. Henkilöhaastattelu on asia erikseen.
(Koskinen 2015.)

Toimittajan tulee kyetä erottamaan mahdolliset vaikutuspyrkimykset siten, että journalistinen kriittisyys ei kärsi. (Huovila 2005, 84.)

Yle Perämeren toimittajat Hannukainen ja Koskinen kokivat virkamiehen haastattelun virallisemmaksi ja jäyhemmäksi tilanteeksi. Tavallisten ihmisten haastattelu on usein rennompaa. Hannukaisen mielestä tavallisten ihmisten kanssa jutellessa ollaan enemmän samalla tasolla. Virkamiehillä on myös velvollisuus vastata haastattelupyyntöön työnsä puolesta, mutta myös enemmän kokemusta haastattelun antamisesta. Vaaran mukaan useimmat virkamiehet tekevät haastattelusta helpompaa, sillä he tietävät mitä haastattelulla haetaan. Kapulakielen käyttäminen on myös yleistä virkamiesten keskuudessa, jolloin toimittajan on tehtävä enemmän töitä saadakseen tarpeeksi selkeän jutun. Koskinen ja Vaaran mukaan loppujen lopuksi tavallisten kansalaisten ja virkamiesten edessä tulisi käyttäytyä asiallisesti ja fiksusti, joten siinä mielessä erot eivät ole kovin suuria. (Hannukainen 2015; Koskinen 2015; Vaara 2015.)

Luottamus on tärkeää virkamiesten kanssa toimiessa. Jos poliisi tai vastaava kieltää kuvaamasta. Punnitse asiaa. Jos jätät kuvaamatta, sinuun luotetaan ja pääset jatkossa lähemmäksi tapahtumapaikalla.
(Koskinen 2015.)

5 HAASTATELTAVAN OIKEUDET JA OIKEINKOHTELU

Journalistin on yleisesti ottaen aina ilmoitettava ammattinsa hankkiessaan tietoa tai tehdessään haastattelua. Poikkeuksen voi tehdä jos kyseessä on yhteiskunnallisesti merkittävien asioiden selvittäminen. Tällöin tietoa voi hankkia myös tavallisuudesta poikkeavilla tavoilla. (Saksala 2012, 65; Julkisen sanan neuvosto 2015.)

Kenenkään ei ole pakko antaa haastattelua. Jos asia koskee päätöksentekijää ja hänen toimialaansa, jolla on yleistä merkitystä, tiedotusväline voi ilmoittaa haastateltavan kieltäytymisestä. Tähän tiedotusvälineellä saattaa olla myös moraalinen velvollisuus. Usein kerrotaan myös jos haastateltavaa ei ole tavoitettu. Kun haastateltava ei ole virkaihminen, jossakin vaiheessa pitää ymmärtää perääntyä ja etsiä joku toinen haastateltavaksi. Kenenkään ei ole pakko antaa haastattelua. (Huovila 2005, 80; Koskinen 2015.)

Yleisesti ottaen haastateltava esiintyy omalla nimellään, mutta joissakin tapauksissa hän voi jäädä tuntemattomaksi silloin kun hän ei voi asemansa vuoksi toimia avoimesti, mutta hänellä on yhteiskunnallisesti vaikuttavaa tietoa. Luottamuksellisen tiedon antajaa ei saa ilman tämän suostumusta kertoa. Lähdesuoja turvaa sen, että tiedotusvälineet voivat kertoa yhteiskunnan toiminnoista täsmällistä ja luotettavaa tietoa. Näin media voi toimia yhteiskunnan vahtikoirina. Jos juttu, jossa käyttää nimetöntä lähdettä, aiheuttaa erittäin kielteistä julkisuutta, on toimituksen suotavaa avata yleisölle, miten nimettömän lähteen ja hänen tietojensa luotettavuus on varmistettu. (Huovila 2005, 84–85, Julkisen sanan neuvosto 2015.)

Journalistin ohjeet painottavat kunnioittamaan jokaisen ihmisarvo. Kansallisuutta, etnistä alkuperää, sukupuolta, seksuaalista suuntautumista, vakaumusta tai näihin verrattavia ominaisuuksia ei pidä tuoda asiaankuulumattomasti tai halventavasti esille. (Julkisen sanan neuvosto 2015.)

”Toimittaja on median paras asiantuntija. Kaikki haastateltavat eivät aina ymmärrä, millaisia seurauksia heille julkisuudesta voi olla.

Toimittaja ei välttämättä muuta maailmaa, mutta yksittäisen ihmisen elämän kuka tahansa meistä voi tuhota. Pitää olla luottamuksen ja vastuun arvoinen. Mutta vallanpitäjien tyhmiä puheita, rasistisia ja seksistisiä juttuja ei tietenkään pidä siivota tai sensuroida.”

Anna-Stina Nykänen, Helsingin Sanomien toimittaja (Tekijää ei merkitty. Mistä on hyvä haastattelu tehty. Journalistiliiton lehden sähköinen versio. 10/2009.)

Kuvaa tai ääntä ei saa käyttää harhaan johtavasti.

Haastateltavalla on oikeus saada ennakolta tietää, millaisessa asiayhteydessä hänen lausumaansa käytetään, ja myös, missä kaikkialla materiaalia käytetään. Haastateltavalle olisi suotavaa kertoa käytetäänkö materiaalia varsinaisessa jutussa vai ainoastaan taustatiedoksi. Haastateltavalla ei ole oikeus kieltää aiemmin antamansa tiedon julkistamista, jos tiedot eivät ole oleellisesti muuttuneet haastattelun tekemisen jälkeen.

Jos selvästi tunnistettavissa olevasta henkilöstä ollaan esittämässä tietoja, jotka saattavat tämän kielteiseen valoon, on hänelle tarjottava tilaisuus puolustautua jo samassa jutussa. (Saksala 2012, 65–66; Julkisen sanan neuvosto 2015,)

Yle Perämeren toimittajilla oli samankaltaiset lähestymistavat haastateltavan itkiessä. Nauhoitus otettiin pois päältä ja haastateltava kohdattiin ihmisenä ja tarjottiin tukea. Koskisen mielestä itkun voi antaa kuuluakin, mikäli haastateltava tietää nauhoituksen edelleen pyörivän. Jos haastateltava pyytää itkun leikkaamista pois, Koskinen editoi sen kohdan pois varsinaisesta jutusta. Jos haastateltava ei piittaa siitä, sen voi jättää.

Vaara on samoilla linjoilla muiden kanssa. Syitä itkuun otetaan selvää ja annetaan ajan kuluu, mikäli tähän on aikaa. On toimittajan moraalinen velvollisuus pohtia, onko haastateltava kyvytön antamaan haastattelua tilassaan. Haastateltavat tulisi arvioida tapauskohtaisesti. (Hannukainen 2015; Koskinen 2015; Vaara 2015.)

Jos haastateltava olisi haastattelutilanteessa erittäin kiukkuinen, antaisin hänen ensin purkaa kiukkua, enkä nauhoittaisi. Tämän jälkeen kävisin asioita pikku hiljaa läpi suurimman kiukun jälkeen. Jos haastateltava haluaa näyttää olevansa kiukkuinen, senkin näyttää-

minen onnistuu. Kysyn saanko nauhoittaa hänen kiukkuaan. Jos menee liian ärhäkäksi, kysyn voisimmeko palata asiaan uudelleen. Jos tilanne on kohtalainen, otan selvää mistä hän on vihainen. (Vaara 2015.)

Salakuuntelu on kielletty Rikoslain 5 § nojalla. On kiellettyä tallentaa toisen ihmisen puhetta (tai yksityiselämän muuta synnyttämää ääntä) ilman lupaa, joka tapahtuu kotirauhan suojaamassa paikassa. Kiellettyä on myös tallentaa ääntä, jota ei ole tarkoitettu ulkopuolisten tietoon ja joissa puhujalla ei ole syytä olettaa ulkopuolisen kuulevan hänen puhettaan.

Samoin salakatselu ja kuvaaminen ovat kiellettyä kotirauhan suojaamalla alueella. Salakuvaaminen on kiellettyä myös joissakin julkisissa tiloissa kuten käymälässä, pukeutumistilassa, yleisöltä suljetussa tilassa, huoneistossa tai aidatulla piha-alueella. Tällainen käytös loukkaa henkilön yksityisyyttä

Kotirauhan suojaamia paikkoja ovat asunnot, asumiseen tarkoitetut tilat, kuten hotellihuoneet, teltat, asuntovaunut, asuttavat alukset, asuin talojen porraskäytävät sekä yksityiset pihat. (Rikoslaki 531/2000 5 §; Rikoslaki 531/2000 6 §; Rikoslaki 531/2000 11 §.)

Toisen ihmisen yksityistietoa, jonka voidaan katsoa olevan loukkaavaa, julkaiseminen tulee olla perusteltua. Mikäli kyse on tavallisesta ihmisestä tietoa, vihjausta tai kuvaa, joka voisi aiheuttaa vahinkoa tai kärsimystä kyseiselle ihmiselle ei tulisi julkaista. Mikäli tiedolla on yhteiskunnallinen merkitys, tietoa ei lasketa yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämislain piiriin. Esimerkiksi jos tieto vaikuttaa siitä esitettävän julkisen viran henkilön toimintaan työssään. (Rikoslaki 879/2000 8 §.)

Haastateltava ei voi kieltää toimittajaa puhumasta jollekulle toiselle tai kirjoittamasta mielipidettä asiasta, josta haastateltava ei ole samaa mieltä. (Lintula & Valkama 2009, 195.)

Jos haastateltava haluaa tarkistaa oman osuutensa haastattelusta, on pyyntöön syytä suostua. Haastateltava voi korjata lausumiinsa sisältyviä väärinkäsityksiä

tai oikaista selviä virheitä. Laajempiin muutoksiin toimituksen ei tarvitse suostua. Kokonaisuudesta ja jutun näkökulmasta päättää toimitus.

Haastateltavan pyytämiä pieniä ja perusteltuja muutoksia voi tehdä, jos ne eivät olennaisesti muuta asiasisältöä. Toimittajan tulisi ajatella miten juttu voi vaikuttaa kohteen elämään. Sen ei kuitenkaan pitäisi antaa olla totuuden puhumisen tiellä. Journalistista päätösvaltaa ei saa luovuttaa toimituksen ulkopuolelle, ei edes haastateltavalle. Journalistin ohjeetkin toteavat toimittajalla olevan oikeus ja velvollisuus torjua painostus ja houkuttelu, jolla yritetään ohjata, estää tai rajoittaa tiedonvälitystä. (Huovila 2005, 82; Lintula & Valkama 2009, 195, 201; Julkisen sanan neuvosto 2015.)

Jos jutussa ilmene virheellistä tietoa, on julkaisijan tehtävä oikaisu oma-aloitteisesti tai haastateltavan pyynnöstä. Oikaisu voidaan jättää tekemättä jos tiedon oikaiseminen virheen vähäisyyden vuoksi on selvästi tarpeeton.

Jos kohde on joutunut tiedotusvälineen voimakkaan arvostelun kohteeksi ja katsoo viestin loukanneen häntä, hänelle on myönnettävä oikeus oman mielipiteen julkaisuun eli vastineeseen. Vastine ei tarkoita ilmaista palstatilaa tai ohjelma-aika, vaan vastineen syntyyn täytyy olla perustelut. Loukkaavuuden tulee olla myös ulkopuolisten havaittavissa. Pelkkä mielipide ero ei johda vastineen syntyyn. (Huovila 2005, 134–135.)

6 RADIOHAASTATTELU VS MUUT MEDIAT

Lehtihaastattelun ja radiohaastattelun välillä on se ero, että radiossa haastateltava käyttää omaa ääntään. Lehdessä hänen sanomisiaan oiotaan. Lehden teko on nopeampaa, mutta toisaalta nauhurilla saa kommentit ylös tarkasti sanasta sanaan. Lehti voi soitella perään uutta kommenttia varten, mutta radiossa uuden haastattelutilaisuuden järjestäminen on hankalampaa.

Kun tekee radioon nauhalle, pitää miettiä muun muassa omaa sekä haastateltavan artikulointia. Puhuuko joku liikaa? Miltä ihmisten kommentit kuulostavat? Nettiin tehdessä juttua haastateltavalla voi olla erilainen ilmapiiri vastaamiseen. Mieliä esitetään kärkkäämmin kuin nauhalle tai se voi olla rennompaa. Hannukaisen mukaan joskus mieliä niin sanotusti ”laimenee”, kun hän ottaa sen nauhalle. (Koskinen 2015; Hannukainen 2015.)

Radio- ja televisiohaastattelut eroavat toisistaan muun muassa tekniikan suhteen. Äänen lisäksi myös visuaalinen puoli tulee ottaa huomioon. TV-jutut ovat myös tiiviimpiä. Radiossa puhe voi olla väljempää, koska vastauksia voi leikata vapaammin. Tv:ssä yhtenäisten lauseiden tulee olla pidempiä. Joskus tehdään televisiohaastattelu tarkoituksella pitkän kaavan mukaan, jotta siitä voi ottaa suoraan radiohaastattelun äänen.

TV:tä varten haastateltavaa lämmitellään pidempään ja siihen on hankalampi saada haastateltavia.

Tv-haastattelun ja radiohaastattelun suurin ero on, että radiohaastattelu ei yleensä jännitä haastateltavaa yhtä paljon, koska radiohaastattelussa ei ole saman verran tekniikkaa mukana. Kameran linssi voi pelottaa haastateltavaa vielä enemmän (varsinkin heitä, jotka eivät ole moiseen tottuneet). Myös haastateltavan asettaminen kameran eteen yleensä jäykistää haastateltavan, koska haastateltavan on pysyteltävä suurin piirtein siinä kohdilla, mihin kuvaaja hänet asettaa, jotta haastateltava olisi kultaisen leikkauksen mukaisesti kuvassa. Radionauhurin kanssa on helpompi haastattelun aikana liikkua ja tehdä jotain. Tämä yleensä rentouttaa haastateltavan ja saattaa nauhuri jopa unohtua tekemisen keskellä. Kameran kanssa liikkuminen on jäykempää.

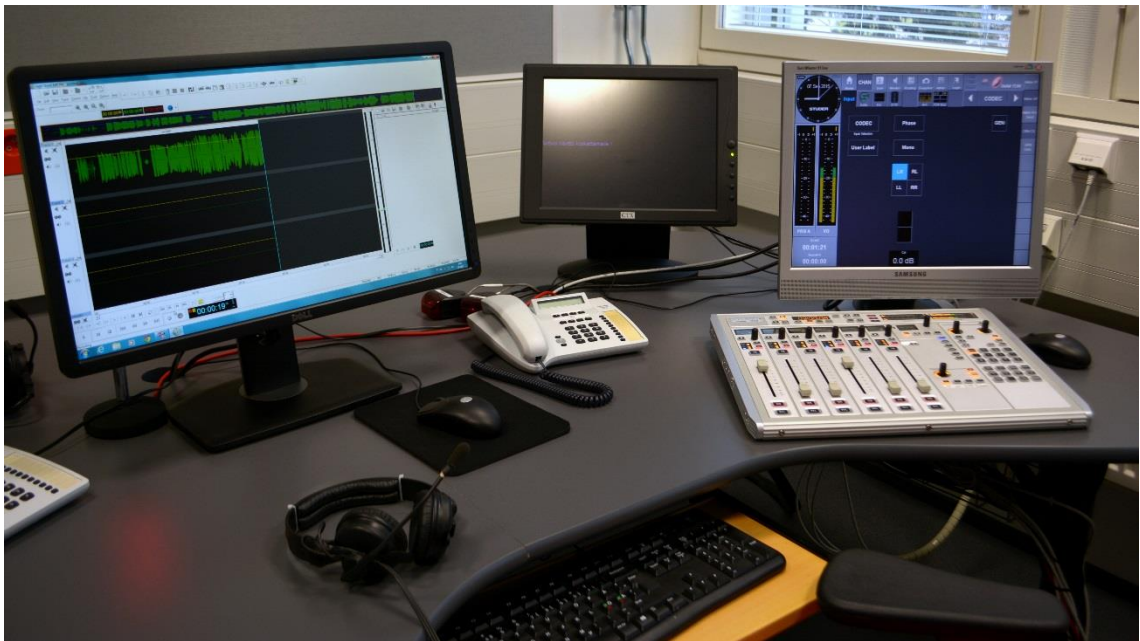
Televisiohaastattelussa tarvitsee yleensä myös aikaa enemmän kuvamateriaalin kuvaamiseen. (Vaara 2015; Koskinen 2015; Hannukainen 2015.)

Radio toimittajalle ääninauhuri on suorien lainauksien tekemiseksi välttämätön. Toimittajan pitää varmistaa hyvissä ajoin, että työvälineet ovat kunnossa ja mukana: nauhurissa on tuoreet patterit ja muiden välineiden käyttö on opeteltu. Journalistin uskottavuus kärsii kolhun jo lähtöviivalla, jos hän joutuu lainaamaan kynää haastateltavalta tai sekoilee laitteen kanssa. (Huovila 2005, 81; Saksala 2012, 69.)

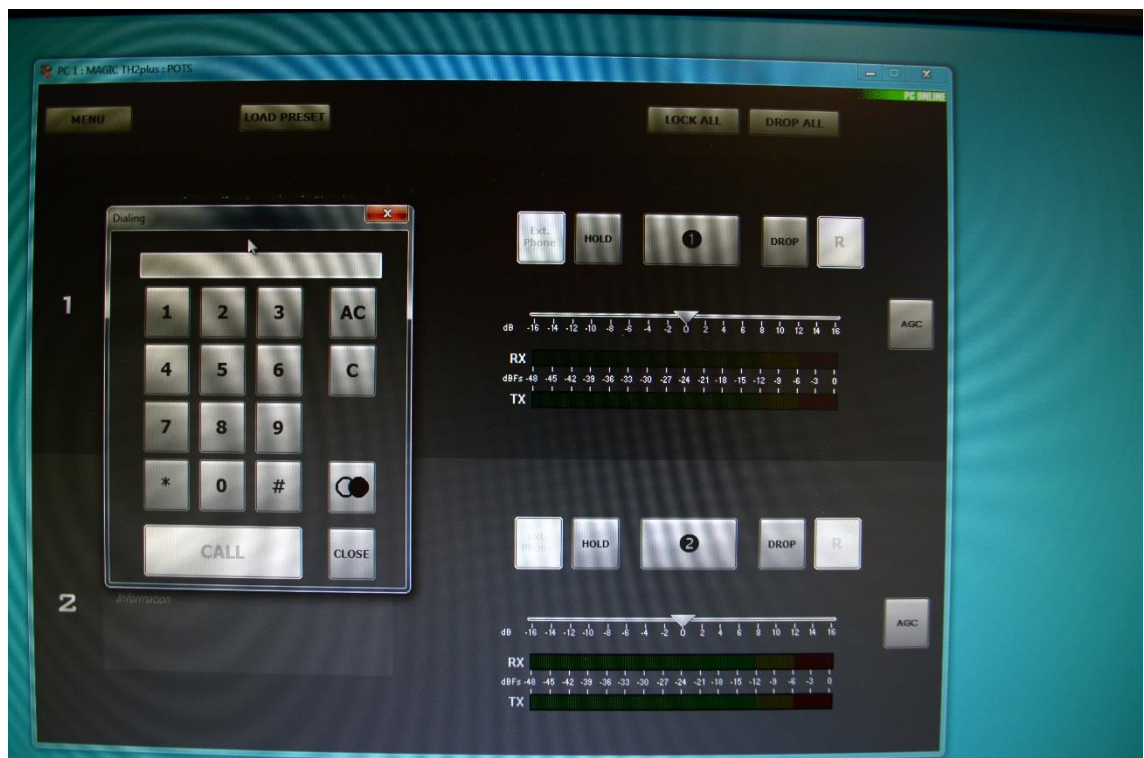
*Ei kannata näyttää olevansa ammattitaidoton. Älä sekoile tekniikan kanssa tai tiputtele nauhuria.
(Koskinen 2015.)*

Kuva 1. Kuvassa näkyy nauhoituslaite Olympus LS-5 jonka vieressä vasemmalla tuulisuoja Yle logolla. Suojan alla on Canonin PoweShot SX240 HS digitaalikamera.

Kuva 2. Kuvassa on työtila puhelinhaastattelua varten. Koneella auki Jutel edit pro editointi ohjelma, johon voi myös nauhoittaa. Tietokone ja lankapuhelin ovat kytketty Studer onair 1500 mikseriin. Ylhäällä ovat toimittajan mikki liuku sekä puhelimen liuku.

Kuva 3. Kuvassa MAGIC TH2plus: POTS ohjelma. Ohjelmalla ohjataan puhelinta ja soittamista tietokoneen kautta.

7 TOIMINNALLINEN OSUUS

7.1 Ylen ja Yle Perämeren esittely

Yleisradio Oy (Yle lyhyesti) on Suomen eduskunnan alaisuudessa toimiva valtakunnallinen julkinen mediapalvelu. Ylellä on neljä televisiokanavaa, neljä HD kanavaa, kuusi radiokanavaa, teksti-TV, mobiilipalveluita ja internetpalvelut yle.fi-sivustolla. Ylen katsotaan syntyneen 9.9.1926. Ylellä on kuusi radio kanavaa: Yle Radio 1, Yle Radio Suomi, Yle Puhe, YleX, Yle Radio Vega ja Yle X3M. Ylellä on 19 suomenkielistä ja viisi ruotsinkielistä sekä saamenkielinen aluetoimitus. Yle Radio Suomella on yhteensä 21 maakuntaradiota. Radio Perämeri on yksi Ylen maakuntaradioista. Sen kuuluva alue on Kemi-Tornion seutukunta Länsi-Lapissa. Sen toimitus sijaitsee Kemissä.

(Wikipedia 2015; Ylen Viestintä 2015)

7.2 Tehtäväni työharjoittelussa

Tehtäväni työharjoittelussa oli tehdä radio- sekä nettijuttuja. Kirjoitin sähköisiä, tein radioon päivittäisjuttuja joiden pituus vaihteli yleisesti ottaen kolmesta minuutista viiteen minuuttiin. Kirjoitin myös nettijuttuja sivulle yle.fi/alueet/perameri. Kuvitin suurimman osan nettijutuistani itse. Toisinaan kävin keikalla ottamassa video- ja stillkuvia arkistoa varten. Kerran olin haastattelijana Pohjois-Suomen uutisiin tulevaan juttuun.

7.3 Oppimiskokemukseni

Olen huomannut, että monet lähteideni vinkit pitävät paikkansa sovellettuna tosi elämään, mutta olen huomannut myös poikkeuksia. Yksi tällainen poikkeus on mielestäni se, että haastateltava tulisi aina olla se joka on ylimmässä johtoportaan. Jos tarvitsen tietoa niin sanotusti kenttätöistä, ei johtoportaanista sinänsä ole hyötyä. Esimerkkinä voisin mainita kaksi juttua. Ensiksi tulee mieleen riistakolmioiden laskenta. Yritin soittaa Suomen riistakeskukseen, mutta siellä ei vastattu, joten siirryin asteikolla alaspäin ja soitin paikallisille metsästysseuroille, joista sitten sainkin tarvitsemäni tiedon. Toinen esimerkki on, kun olin tekemäs-

sä juttua hautausmaalle jätettävistä ylimääräisistä tavaroista. Minua kehoitettiin soittamaan johtoportaan, mutta tiesin, ettei kyseisillä henkilöillä ole omaa kokemusta hautausmaalle jätettävistä ylimääräisistä tavaroista. Johtoportaan tehdään töitä toimistolla, ei kentällä, missä kaikki se tavara on.

Journalistin tulisi aina ensiksi esittäytyä olevansa toimittaja ottaessaan yhteyttä haastateltavaan. Näin olen tehnyt lähes aina. Ainoastaan yksi kerta oli poikkeus. Olin tekemässä juttua joka käsittelee harvinaista sairautta ja löysin haastateltavani tätini kautta, joka tunsi haastateltavan ennestään. Haastateltava vaikutti hyvin aralta ja epävarmalta haastattelua kohtaan, joten päätin lähestyä häntä esittelemällä itseni ensin tätini sukulaiseksi ja vasta sen jälkeen mainitsin olevani toimittaja. Haastateltava tiesi kyllä alusta lähtien minun olevan toimittaja ja millä asialla olen. Ajattelin vaikuttavani inhimillisemmältä jos olisin ennen kaikkea hänen tuttunsa sukulainen, joka on kiinnostunut asiasta. En valehdellut tässä asiassa. En osaa sanoa vaikuttiko tämä taktikka loppujen lopuksi hänen suostumiseensa. Muita keinoja, joilla rauhoittelin häntä, oli kysymysten lähettäminen etukäteen ja lupaus siitä, että voimme nauhoittaa vastaukset uudestaan, mikäli hänestä siltä tuntuu. Muistan myös sanoneeni hänelle, että vaikka niin sanotusti ”kaikkein pahin” tapahtuisikin ja varsinaiseen radiojuttuun pääsisi hänen änkystystään, vakuutin, ettei kukaan kuulija kiinnittäisi siihen huomiota tai jäisi sitä jälkikäteen miettimään.

Toimittajan tulisi kantaa kaikki vastuu haastattelun järjestämisestä ja sujumisesta. Koskaan ei kannata jättää takaisin soittamista haastateltavan vastuulle, koska hän voi unohtaa soittaa takaisin.

Haastatteluun lähtiessä mukana tulisi olla välineiden lisäksi haastateltavan puhelinnumero ja osoite lapulla. Se helpottaa huomattavasti haastateltavan tavoittelua.

Luonnollisuus on tärkeää etenkin lasten kanssa, koska he näkevät selvästi, jos yrittää esittää jotakin ja heidän on hankalampi rentoutua. Lapsille ei kannata tehdä turhan monimutkaisia kysymyksiä, sillä harvat lapset uskaltavat tai osavat vastata monimutkaisiin kysymyksiin. Tosin lapsia tulisi kohdella ikänsä mukaisesti eikä vähätellä turhaan tai pitää yksinkertaisena.

Olen huomannut, että koskaan ei kannata olettaa haastateltavan tietävän automaattisesti sitä, mikä Yle on tai miten haastattelutilanne toimii tai millaisia käytäntöjä medialla on. Eräässä tapauksessa mainitsin haastateltavalle olevani Yle Perämereltä ja haluavani haastatella, mutten maininnut välinettä. Hänelle haastattelun nauhoittaminen tuli yllätyksenä, josta selvittiin kunnialla, mutta tämän jälkeen olen aina tarkasti sanonut mihin välineeseen haastattelun haluan. Toinen yllätys tuli kun saavuin sovittuun haastatteluun ja kesken nauhurin säätämisen haastateltavat sanoivat, ettei heidän nimiään saisi sanoa jutussa tai ääntä käyttää. Päädyin käyttämään materiaalia sähköisen muodon. Tämän jälkeen olen aina varmistanut, että haastateltava varmasti tietää mitä olen hakemassa haastattelusta.

Saksala mainitsee veden tarjoamisen haastateltavalle, ettei kurkku kuivu. Tämä on mielestäni kätevä ohje sillä joskus haastateltavien ääni kuulostaa kuivalta ja narisevalta. Toisaalta tätä ohjetta on hankalampi noudattaa jos on paikassa jossa veden saanti on hankalampaa tai se maksaa.

Olen huomannut, että jos haluaa tietää asiasta lisää, ei tarvitse kuin kysyä, joko kiertäen tai sitten suoraan pyytämällä esimerkkejä tai yksityiskohtia asiasta. Aina kannattaa kysyä, vaikka pelkäisi, että kuulostaa tyhmältä. Tyhmältä kuulostamista vastaan voi torjua ottamalla selvää asioista netistä ennen haastattelua tai soittamalla asiantuntijalle tai vaikka ennakkohaastattelulla ennen nauhurin päälle laittamista. Itse koen asioista tietämättömyyden myöntämisen hankalaksi. Koen, ettei minua oteta tosissaan toimittajana jos en tiedä kaikista kaikkea. Olen kuitenkin pyrkinyt myöntämään itselleni, että kukaan ei tiedä kaikista kaikkea. Haastattelin Heidi Hannukaista, joka totesi tietämättömyyden olevan osa ihmisyyttä.

Kysyä kannattaa aina, vaikka saisi aluksi kielteisen vastauksen. Koskaan ei tiedä, mihin se johtaa. Esimerkkinä on erään taidenäyttelyn taulu, jonka taakse edesmennyt taiteilija oli kirjoittanut terveisiä. Kyseessä oli toisen toimittajan juttu, josta tuo yksityiskohta jäi minulla mieleen. Soitin näyttelyn taidemuseoon, josta minulle sanottiin, ettei heillä ole lupaa kertoa, ketä taulu esittää ilman

omistajan lupaa. Hetkisen juttelun jälkeen minulle kuitenkin kerrottiin taulun esittävän taulun omistajan tyttäätä. Sain omistajan yhteystiedot ja sitä kautta taulun mallin yhteystiedot, josta poiki ihan mielenkiintoinen haastattelu.

Monien ihmisten haastattelemineen yhtä aikaa on hankalaa. Tämä korostuu varsinkin editointi vaiheessa, jolloin haastateltavien erottaminen toisistaan on vaikeaa, varsinkin jos he kuulostavat samalta. Jutustaa tulee sekava. Muita hankaluuksia, jotka ryhmähaastattelut tuottavat ovat se, etten pysty juurikaan tarttumaan yhden haastateltavan sanomisiin ja kyselemään lisää, koska yritän olla tasapuolinen kaikkia kohtaan.

Mielestäni radiohaastattelut ovat intensiivisempiä ja henkilökohtaisimpia kuin lehtihaastattelut. Kokemukseni mukaan radiohaastatteluissa haastateltavan ja toimittajan tulee keskittyä vain toisiinsa, kun taas lehtihaastattelussa voi olla useampi toimittaja haastateltavan luona. Radiohaastattelussa toinen toimittaja ei voi huudella väliin omia kysymyksiään. Näin ei tietenkään aina ole, mutta omat kokemukseni ovat tällaisia.

Radiohaastattelua tehdessä on tärkeää tietää milloin juttu tulee ulos. Aikataulutamisen lisäksi haastateltavaa voi neuvoa missä aikamuodossa asioista tulisi puhua. Kun esimerkiksi tein juttua tapahtumasta joka pidettiin viikolla 42, kävin lehdistötilaisuudessa viikolla 41 perjantaina. Neuvoin haastateltavaa puhumaan kuin olisi jo seuraavan viikon maanantai. Tällä tavoin juttu kuulosti edelleen järkevältä ja ajantasaiselta vaikka jutun teon ja julkaisun välissä viikko ehti vaihtua. Silloin kun juttu menee niin sanotusti hyllyyn eli sille ei määritellä mitään tiettyä julkaisupäivää pitää pyytää haastateltavaa puhumaan siten, että juttu kuulostaa ajattomammalta. Käytännössä tämä tarkoittaa neuvomalla ”Älä sano viime maanantaina vaan kesäkuun alussa”.

Haastateltavalle ei saisi kuitenkaan tuputtaa liikaa ohjeita, sillä se saattaa lähinnä hermostuttaa hänet ja itse pääasiat unohtuvat kun hän keskittyy liikaa siihen miten istuu tai artikuloi tai missä aikamuodossa hän asioista puhuu. Kuinka paljon ohjeita annan, riippuu siitä millaisen kuvan olen saanut haastateltavastani. Jos hän vaikuttaa erittäin hermostuneelta, se yleensä näkyy päällepäin. Silloin valmistelen häntä nauhoitukseen kertomalla, että jos hän tarvitsee miettimistau-

on tai änkyttää, niin ne kommentoit voi aina ottaa uudelleen ja edelliset leikata pois.

Haastattelupaikalla kannattaa olla korvat tarkkana. Jokin pieni ääni, jota tuskin itse huomaa voi nauhalla ollakin korvia huumaavaa huminaa. Jos äänelle ei mahda mitään, täytyy siirtyä toiseen tilaan. Jos toiseen tilaan ei pysty siirtymään, yritän asemoitua siten, että haastateltava on mahdollisimman kaukana äänilähteestä. Jos oma ääni menee pilalle, se ei ole niin vaarallista, koska oman äänen voi aina nauhoittaa uudelleen. Haastateltavan repliikkien saaminen uudestaan nauhalle haastattelutilanteen päätyttyä on hankalampaa.

Huomasin tulkin tarpeellisuuden muutamissa jutuissa, joissa haastattelin syntyperältään ulkomaalaisia ihmisiä. Minun piti tarkoin miettiä mitä sanon ja miten sen sanon, ettei synny väärinkäsityksiä. Tämä ilmeni erityisesti kysymyksiä tehdessäni. Jouduin yksinkertaistamaan kysymyksiäni, jolloin haastattelut jäivät varsin pintapuolisiksi. Kysymyksiä miettiessäni jouduin pohtimaan, kuinka yksinkertaisia kysymyksiä uskallan kysyä. Kaikki ulkomaalaissyntyiset haastateltavani olivat aikuisia, joten mietin kuulostaako puheeni alentavalta. Kohtelenko kyseisiä henkilöitä kuin lapsia, koska kysymykseni olivat pintapuolisia ja yksinkertaisia? Olisin halunnut kysyä asioista tarkemmin ja pyytää heitä kuvailemaan tuntemuksiaan ja tekemisiään enemmän. Toisaalta, sille ei mahtanut mitään jos haastateltava ei ymmärtänyt kysymystä vaikka kuinka yritin selittää.

Olen huomannut, että monet haastateltavat heittäytyvät puheliaiksi juuri kun olen laittanut nauhurin pois. Aikaisemmin tekstissä viitattu Hanna Jensenin (1970) sanat siis pitävät paikkansa. Yleensä kaikkein tärkeimmät ja mehuikkaimmat jutut käyvät ilmi haastattelun loppuvaiheessa. Tämä sääntö pätee myös lehtihaastatteluihin. Juurin kun laitan lehtiön pois, haastateltavalla alkaa juttu luistaa.

Heidi Hannukaisen mainitsema neuvo oman kiireen unohtamisesta pitää paikkansa, mutta olen myös huomannut, ettei radiojutun pituutta välttämättä

kannata mainita haastattelutilanteessa. Arempi haastattelijä voi hermostua tästä ja alkaa turhaan tiivistää puheitaan. Tämän käytöksen taustalla on ajatus siitä, ettei haluta turhaan viedä journalistin aikaa. Tämän vuoksi en kauheasti kerro työprosessistani joka tapahtuu haastattelun jälkeen.

Monet kirjalähteeni ja toimittajat olivat samaa mieltä ennakkohaastattelusta ja kysymysten näyttämisestä haastateltavalle: Ei ole suotavaa, sillä ihmisen puhe tiivistyy ja spontaanisuus katoaa. Itse en ole valmis luopumaan valmiiksi kirjoitetusta kysymyslistastani tai kysymysten käymisestä läpi ennalta. Käymällä läpi kysymykset saan lisätietoa aiheesta ja olemme molemmat paremmin kartalla siitä, mitä haastattelussa tulee tapahtumaan. Ennakkohaastattelun lisätietoa voi sitten itsekkin kertoa haastattelun lomassa, jolloin haastattelu kuulostaa enemmän jutustelulta ja toimittajakin kuulosta tietävänsä aiheesta. Kun haastateltava menee lukkoon, ennakkohaastattelusta saatua tietoa voi käyttää kannustimena, jotta puhe jatkuisi.

Yhtenä esimerkkinä haastattelusta, joka kuulostaa enemmän juttelulta, on mielestäni Aineen taidemuseon Tarinataidepeli-projekti. Tämä on mielestäni ehkä yksi onnistuneimmista haastattelutilanteistani ja radiojutuista. Se mikä teki tilanteesta paljon helpomman, on tietysti se, että haastateltavani olin hyvin tottunut puhumaan toimittajan kanssa. Minun oli myös pakko jutella hänen kanssaan enemmän kuin normaalisti haastattelutilanteessa tekisin. Minulla on paha tapa hypätä suoraan kysymysten läpi käymiseen ja varsinaiseen haastatteluun. Tässä tilanteessa minun piti kuitenkin jutella hänen kanssaan pitempään, koska nauhuri oli toisella toimittajalla käytössä sillä hetkellä. Aluksi nauhurin odottaminen tuntui hiukan kiusalliselta, mutta toisaalta se antoi minulle tilaisuuden harjoitella small talkia haastateltavan kanssa. Tilanteesta tuli paljon rennompaa kun hiukan tutustuimme toisiimme ja sain näyttää oman kiinnostukseni aihetta kohtaan. Tällöin varsinainen nauhoitusosuus ei alkanut kysymyksellä vaan toteamuksella, jonka haastateltava vahvisti ja jatkoi tarinaa.

Kysymyslista on mielestäni kätevä, mutta sen ei pidä antaa rajoittaa liikaa. Jos alkukysymysten aikana haastateltava puhuu aiheesta, josta olen myöhemmin

kysymässä, sen kysymyksen voi ihan hyvin kysyä aikaisemmin. Tuntuisi oudolta ja sekavalta vaihtaa aihetta ja sitten palata edelliseen aiheeseen, josta puhuttiin jo aikaisemmin. Jos haastattelun aikana kuulee jotain mielenkiintoista, mutta aiheesta poikkeavaa, asiasta voi kysellä lisää nauhoituksen jälkeen. Siitä voi helposti syntyä uusia juttu-ideoita.

Kohteliaisuuden lisäksi toimittajan pitäisi osata olla tiukkana haastateltavalle, jotta tämä ei pääse liian helpolla ja jotta toimittaja saa tarvitsemansa tiedon. Tämän asian opettelu on minulla edelleen kesken. Esimerkiksi, kun olin tekemässä sähköistä subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajaamisesta, minun piti soitella ympäri Meri-Lapin kuntia kysymässä paljonko he säästäisivät tässä uudistuksessa. Ainoastaan yksi kunta oli laskenut säästöt ja olin jo luovuttamassa, kunnes eräs toinen toimittaja kehotti minua lähestymään tilannetta toisella tavalla. Soitin kuntiin uudestaan ja kysyin, paljonko yhden lapsen kokopäivähoito maksaa kunnalle vuodessa ja montaako lasta muutos koskisi. Näiden tietojen perusteella laskin arvioidut säästöt itse. Minulla on edelleen opettelussa se, miten voin lähestyä asiaa toiselta kantilta seinän tullessa vastaan.

Kysymysten tarkka muotoilu on tärkeää. Tein juttua siitä, onko Meri-Lapissa puutetta arkunkantajista: Yritin laskea missä suhteessa arkunkantajista on puutetta verrattuna kaikkiin arkullisiin hautajaisiin joita pidetään vuoden aikana. Tarkoitin kysyä ”Kuinka monta arkkuhautausta siunataan vuoden aikana?” (Uurnan kantamiseen tarvitaan vain yksi henkilö) Kysyin ”Kuinka monet hautajaiset kunnassa pidetään vuoden aikana?”, jolloin sain vastaukseksi hautajaisten yleisen lukumäärän.

Suurin muutos mikä kehityksessäni haastattelijana on tapahtunut, on mielestäni se, että minulla on ammattimaisempi ote tilanteeseen. Ennen haastateltavan jännittäessä tilannetta yritin saada hänet samaistumaan minuun kertomalla olevani itsekin jännittynyt. Nykyisin otan ammattilaisen roolin. Vakuutan tietäväni, mitä teen ja osaavani koota jutun. Yritän saada haastateltavat

tuntemaan, että he ovat osaavissa käsissä ja heidän ei tarvitse muuta kuin keskittyä omiin vastauksiinsa. Minä hoidan loput.

Se missä minulla on vielä parantamisen varaa, on tilanteen kokonaisvaltainen haltuun ottaminen. Esimerkiksi kun haastateltavan vastaukset ajautuvat sivuraiteille, en usein uskalla keskeyttää. Eräessä asiantuntijalähteessä kehoitettiin yksinkertaisesti lopettaa kirjoittaminen, kun haastateltava ajautuu sivuraiteille, sillä kirjoittamisen jatkaminen vain kannustaa ihmistä puhumaan lisää. En käyttänyt tätä neuvoa opinnäytetyön teoriaosassa, koska se mielestäni liittyi niin vahvasti pelkästään printtimediaan. Muu teoria osuuteni on käsitellyt haastattelua yleisesti ja nimenomaan radiota varten. Radiohaastattelussa tätä teoriaa voisi käyttää käytännössä ehkä katkaisemalla nauhoituksen tai reippaasti puhumalla päälle ja keskeyttämällä kohteliaasti haastateltavan.

Pääkysymykseni oli löytää vastaus kysymykseen ”Miten haastateltavan saa puhumaan enemmän?”. Olen yllättynyt, että vastaus oli niinkin yksinkertainen kuin: ”Ole aidosti kiinnostunut aiheestasi ja ole kohtelias”. Jo pelkästään näillä pääsee pitkälle.

8 POHDINTA

Opinnäytetyössäni käsittelin haastattelutilanteissa toimimista. Teoriaosuus käsittelee haastattelutilanteita yleisesti, mutta myös erityisesti radiohaastattelutilanteita. Kuudennessa luvussa sivuttiin hiukan myös televisiohaastatteluiden tekoa. Lopuksi pohdin, miten olen itse kehittynyt haastattelijana ja soveltanut teoriaa käytännössä työharjoittelussa Yle Perämerellä.

Tiivistetysti toteaisin, että haastattelun ydin on kahden tai useamman ihmisen keskustelunomainen tilanne, jossa toimittaja hankkii tietoa aiheeseensa. Haastateltavia voi hankkia kollegoiden tai omien tuttujensa kautta. Myös yhdistyksistä ja aikaisemmin tehdyistä jutuista voi saada vinkkiä haastateltavan hakuun. Niinkin yksinkertaiset asiat kuin kohteliaisuus, rehellisyys ja aito kiinnostus aiheetta kohtaan avaavat ovia. Jo pelkästään näillä yksinkertaisilla asioilla saa helpommin haastateltavia ja saa haastateltavat avautumaan. Jotta keskustelu ei jäisi liian lyhyeksi, myös kysymyksiin tulisi kiinnittää huomiota. Haastateltavan oikeudet voisi tiivistää: Kohtele haastateltavaa, niin kuin itse haluaisit tulla kohdelluksi. Myös journalistin ohjeet Julkisen sanan neuvoston nettisivuilla antavat hyvää osviittaa.

Mielestäni olen saavuttanut tavoitteeni hyvin. Tarkoituksenani oli käydä läpi haastattelun perusolemus ja erityisesti se, miten haastateltavan saisi avautumaan ja puhumaan lisää. Olen saanut näihin kysymyksiin tyydyttävän vastauksen. Näihin kysymyksiin on varmasti olemassa vieläkin syvällisemmät vastaukset, mutta mielestäni toimittaja pärjää jo näillä vastauksilla. Mielestäni aiheen liian syvälinen tutkiskelu saattaisi mennä liikaa psykologian puolelle. Oli raskasta tehdä opinnäytetyötä samaan aikaan kun kävin työharjoittelussa, mutta koen opinnäytetyön tekemisen hyödylliseksi ja tarpeelliseksi. Kirjojen neuvojen pohjalta pystyin miettimään omaa tekemistäni samalla kun tein työtä. Jos olisin ensin tehnyt työt, en olisi voinut yhtä aikaa analysoida tekemisiäni. Jos olisin tehnyt työt jälkikäteen, kun olen ajat sitten kerännyt teoriaosan aineiston, tuskin olisin enää muistanut lähteideni oppeja.

Arvelen opinnäytetyöni olevan hyödyllinen lähinnä journalistiopiskelijoille, jotka kokevat olevansa epävarmoja haastattelutilanteissa toimimisessa. Koen teoria

osuudessa olevan luotettaviin lähteisiin pohjautuvaa tietoa, sillä se perustuu asiantuntijoiden kirjoittamiin kirjoihin ja alalla vuosia työskennelleiden kokemuksiin. Kuten seitsemännessä luvussa toisessa kappaleessa totesin, olen huomannut teorian käyvän yksi yhteen käytännön elämän kanssa. Ainoastaan muutamissa poikkeuksissa olen ollut eri mieltä. Uskoisin tämän lähinnä johtuvan omasta kokemattomuudestani, mikä aiheuttaa tietynlaista jäykkyyttä radiohaastattelutilanteissa. Ehkä myöhemmin kokeneempana voin luopua valmiiksi kirjoitetusta kysymyslistasta ja kysymysten käymisestä läpi ennakkoon.

LÄHTEET

- Hannukainen, H. 2015. Yle Perämeri. Toimittajan haastattelu 2.9.2015
- Huovila, T. 2005. Toimittaja – tiedon etsijä ja vaikuttaja. Helsinki WSOY
- Jaakkola, M. 2013. Hyvä Journalismi – Käytännön opas. Helsinki Kansanvalistusseura
- Julkisen sanan neuvoston nettisivu. 2015. Viitattu 9.10.2015
http://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/
- Jyväskylän yliopiston nettisivut. 2015. Viitattu 9.10.2015
<http://www.jyu.fi/viesti/verkkotuotanto/haastattelu/lu.htm>
- Koskinen, R. 2015. Yle Perämeri. Toimittaja-Juontajan haastattelu 11.9.2015
- Lintula A, Valkama M. 2009. Nuoren toimittajan eloonjäämisopas: Gummerus kirjapaino oy
- Rikoslaki 9.6.2000/531 5 §
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>
- Rikoslaki 9.6.2000/531 6 §
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>
- Rikoslaki 9.6.2000/531 11 §
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>
- Rikoslaki 13.12.2000/879 8 §
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>
- Saksala, E. 2012. Ammattina juontaja. Helsinki: LIKE
- Tekijää ei merkitty. Mistä on hyvä haastattelu tehty. Journalistiliiton lehden sähköinen versio. 10/2009. Viitattu 11.10.2015
http://m.journalistiliitto.fi/journalisti/lehti/2009/10/artikkelit/mista_on_hyvät_haastattelut_teht/
- Vaara, K. 2015. Yle Perämeri. Toimittajan haastattelu 28.9.2015
- Wikipedia. 2015. Yleisradion sivut. Viitattu 13.9.2015
<https://fi.wikipedia.org/wiki/Yleisradio#Radio>
- Wikipedia. 2015. Radioperämeren wikipediasivu. Viitattu 13.9. 2015
https://fi.wikipedia.org/wiki/Radio_Perämeri
- Wikipedia. 2015. Radio Suomen Maakuntaradiot sivu. Viitattu 13.9.2015
https://fi.wikipedia.org/wiki/Malline:Yle_Radio_Suomen_maakuntaradiot

Wikipedia. 2015 Haastattelun wikipediasivu. Viitattu 6.10.2015
<https://fi.wikipedia.org/wiki/Haastattelu>

Ylen kotisivut. 2015. Viitattu 13.9.2015
<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/01/11/ysten-historia>

Yle Perämeri kotisivut. 2015. Viitattu 13.9.2015
http://yle.fi/uutiset/yle_perameren_toimitus/5875895

Ylen viestintä. 2015. Koko kansan Yle: Kopio Niini